CZU: 398.51(=135.1)
821.135.1.09″15″

Galaction VEREBCEANU
Institutul de Filologie Română
„Bogdan Petriceicu-Hasdeu”
(Chişinău)

O PRIMĂ EDIȚIE A *ALEXANDRIEI* LUI NĂSTASE NEGRULE

The first edition of *Alexandria* by Năstase Negrule

Abstract: The subject of the following notes is the recent study about the popular novel „Alexandria”. This edition, brought out by a group of experts from the Romanian Academy Library, consists of facsimiled reproduction of a Romanian copy under the quota 869, kept at the Bucharest Library and also of an interpretative transcrption of the manuscript. The importance of the published text is emphasized due to both its linguistic form and the valuable images made with great mastery by the copyist from Iasi.

Key-words: copy, copyist, edition, facsimile, page, image, manuscript, text.

Rezumat: Subiectul însemnărilor de mai jos constituie noua lucrare despre romanul popular *Alexandria*. Ediția, realizată de un grup de specialiste de la Biblioteca Academiei Române, este alcătuită din redarea facsimilată a copiei românești sub cota 869, păstrată la biblioteca bucureșteană, și transcrierea interpretativă a manuscrisului. Este subliniată importanța textului editat atât pentru forma sa lingvistică, cât și pentru valoarea desenelor lucrate cu multă măiestrie de copistul ieșean.

Cuvinte-cheie: copie, copist, ediție, facsimil, filă, ilustrație, manuscris, text.

Printre cărțile populare românești un loc aparte îl ocupă romanul despre Alexandru Macedon, scriere pătrunsă în literatura noastră sub numele prescurtat de *Alexandria*. În centrul romanului se află scurta viață a lui Alexandru, care, la vârsta de numai 20 de ani, preia de la tatăl său, Filip, conducerea armatei și întreprinde numeroase campanii militare, cucerind imperii după imperii și astfel propagând în lumea întreagă avântul economic, politic și cultural al Greciei Antice.

Având la bază un subiect atât de incitant, în care realul şi fantasticul se împletesc măiestrit făcând lectura interesantă şi captivantă, *Alexandria* a fost savurată, câteva secole la rând, de masele largi, constituind una din puţinele delectări sufleteşti la acea vreme. Tocmai graţie acestui fapt, *Alexandria* – capul de listă al cărţilor populare – a avut, în literatura română, cea mai intensă difuzare atât prin manuscrise, cât şi prin ediţii. Larga popularitate a *Alexandriei* a condiționat într-un fel preocuparea deosebită a specialiştilor pentru această scriere populară (vezi bibliografia bogată în Moraru,

BDD-A29169 © 2019 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 17:00:15 UTC)

Velculescu 1976: 27–54, 104–115), romanul bucurându-se şi astăzi de un interes special din partea cercetărilor (vezi, de exemplu, Mihail 2006: 157–176; Velculescu, Zgraon 1989-1990: 315–330; *Ibidem* 1991: 307–322; Verebceanu 2016; Zgraon 2000: 507–518; *Ibidem* 2001: 137–144; *Ibidem* 2006a; *Ibidem* 2006b: 207–224).

De curând, o nouă versiune a romanului popular *Alexandria* a fost valorificată. De data aceasta atenţia specialiştilor s-a îndreptat asupra unui manuscris ieşean de la 1790. E vorba de volumul intitulat *Istoria lui Alexandru cel Mare: Alexandria ilustrată de Năstase Negrule*; coordonator: Gabriela Dumitrescu; prefaţă: prof. Gheorghe Chivu; postfaţă: Gabriela Dumitrescu, Bucureşti: Sapienţia Principium Cognitio, 2015, 240 p. Ediţia a apărut în cadrul Departamentului de Manuscrise şi Carte Rară al Bibliotecii Academiei Române şi este alcătuit, în principiu, din redarea facsimilată a manuscrisului şi transcrierea interpretativă a textului. Iată cum se prezintă structura cărţii.

În prefaţa ediţiei (p. 6–9), semnată de cunoscutul filolog Gh. Chivu, apreciat specialist în domeniul editării şi comentării ştiinţifice a textelor de limbă veche românească, se face referire la istoricul pătrunderii în literatura noastră a romanului, subliniindu-se importanţa textului editat atât pentru forma sa lingvistică, cât şi pentru valoarea desenelor lucrate cu multă măiestrie de copistul Năstase Negrule.

Din *Notă asupra ediţiei* (p. 234–237) aflăm că manuscrisul, cu format mare (*in-folio*, 350 x 230 mm), conţine 80 de file (numerotate de maşină), că lucrarea reproduce integral textul manuscrisului românesc sub cota 869, păstrat la Biblioteca Academiei Române, că scrierea, făcută pe hârtie cu cerneală neagră, vizibil decolorată, este cursivă, de o singură mână, iar textul propriu-zis, dispus în rânduri – al căror număr variază, de regulă, între 35 şi 36 – este însoţit de ilustraţii foarte bogate. În continuare sunt menţionate însemnările referitoare la circulaţia manuscrisului, cele care consemnează numele persoanelor prin mâinile cărora a trecut manuscrisul. Se precizează, de asemenea, echivalentele româneşti ale unor slove care ridică probleme în procesul de transliterare, modalităţile de redare a suprascrierilor şi alte aspecte ce ţin de editarea critică a textelor cu grafie chirilică.

Partea principală a ediţiei şi cea care suscită interes din partea specialiştilor din domeniu este reproducerea integrală în facsimil a textului[1]. O descriere sumară a manuscrisului propunem în cele ce urmează.

Fila de început a copiei (1^{v}), precedată de una albă, înfăţişează, într-un chenar floral frumos lucrat, un scurt text elogios, destinat împărătesei Ecaterina şi suitei acesteia. Textul, scris în chinovar, este despărţit, în partea de sus a filei, de stema Rusiei, iar în josul filei, de blazonul Moldovei reprezentând un cap de bour încoronat. Ceea ce imprimă fragmentului importanţă deosebită este faptul că cititorul se poate edifica asupra titlului, datei, locului şi autorului acestei copii moldoveneşti, aşa cum reiese din însemnarea „Cu mila lui Dumnezeu am scris această carte *Alexăndrie* <…> şi s-au scris de mine, păcătosul Năstase Negrule, aice în Iaşi, la veleat 1790, april 1”.

[1] Unele miniaturi ale manuscrisului datorat lui Negrule au văzut lumina tiparului. Vezi, în acest sens, Duţu 1984.

BDD-A29169 © 2019 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 17:00:15 UTC)

Textul propriu-zis al cărții populare este anunțat prin capitolele intitulate *Pentru născutul calului lui Alexandru* (2r–2v) și *Pentru ispitire ș<ı> vetejie ș<ı> norocul lui Alexandru* (2v), o cu totul altă succesiune narativă a debutului de roman în raport cu celelalte copii manuscrise ale *Alexandriei* (cf. începutul de roman al manuscriselor descrise în Moraru, Velculescu 1978: 55 și urm.). Titlurile celorlalte capitole, scrise, de regulă, cu majuscule frumos ornamentate și diferențiate, ca întindere de text, se prezintă astfel: *Pentru purcesul lui Darii-Împărat cu craii cu oștile asupra lui Nehtinav-Împărat* (3v–4r), *Început pentru naștire lui Alexandru-Împărat* (4r–4v, 6r–7r, 9r–9v, 11r), *Început pentru Darii-Împărat* (13r–14r, 16v–17r, 19r–20v, 24r–25r, 27v–28v), *Războiul lui Alexandru-Împărat al doile cu Dari<e>-Împărat* (28v–30r, 31r–32r), *Darie scrisă carti la marile Por-Împărat*, *că era puternic mare și ave 33 de limbi supt mâna lui* (37r–38r), *Când au trimes Alexandu-Împărat carti la maică-sa*, *Olimbiiada*, *și la dascalul lui*, *Aristotel* (38r–38v), *Început pentru țările cele pustii* (40r–40v, 45v–46r, 48r, 50r–51r), *Cându au purces Alexandru-Împărat de la raiu spre lume* (55r–56r), *Când au început Alexandru bătălie cu Poriu-Împărat* (58r–59v), *Războiul lui Alexandru-Împărat ce au făcut cu Poriu-Împărat întâie dată* (58v–59r), *Războiul al doile a lui Alexandru cu Por* (59r), *A trie războiu ce au făcut Alexandru cu Poriu* (59r–60v, 63v–64r), *Săvârșănie împărățâii muierilor* (64r), *Când au purces Alexandru asupra limbilor celor păgâni* (64v–65r, 66v, 70v, 71v–74r), *Pentru moart<ea> lui Alexandru-Împărat Machidon* (75v–77r).

Textul romanului este însoțit de 40 de ilustrații realizate în diverse culori și cu multă măiestrie de Năstase Negrule. Acestea reprezintă secvențe din campania militară a lui Alexandru, portretele lui și ale împăraților cu care a purtat războaie, imagini ale cetăților cucerite, locuri legendare și chipuri ale popoarelor păgâne. Intercalarea desenelor în corpul manuscrisului a făcut ca textul scrierii să aibă lungime intermitentă, copistul lăsând file albe după miniaturi.

Nelipsite de importanță sunt notele explicative ale lui Negrule scrise pe filele cu desene. Acestea oferă date prețioase atât pentru descrierea manuscrisului, cât și, îndeosebi, pentru surprinderea limbii copistului, neconstrâns de calapodul prototipului pe care îl avea în față. Rămase în afara atenției editoarelor, prezentăm, selectiv, câteva exemple: *Filip-Crai*, *tatul lui Alexandru* (5v). *Alexandru și Potolomei când i-au pus să să bată amândoi și Filip șide și prive din cerdacu* (6v). *Alexandru-Împărat când au luoat Solonul făr' di bătălii* (15v). *Voinicii cari au ieșit întâi din cetate din Râm și s-au închinat lui Alexandru* (20r). *Fetile cari au ieșit din Râm și s-au închinat lui Alexandru-Împărat* (21r). *Arhiereii cari au ieșit înainte lui Alexandru-Împărat din Râm și s-au închinat* (22r). *Alexandru când au trecut cu oștile pi lângă un munti și s-au slobozât acesti pasări și luoa omul di pi cal și-l băga în munti și-l mânca* (23r). *Alexandru-Împărat când s-au dus sângur la Darii-Împărat la Persâda* (30v). *Alexandru-Împărat când au mers sângur sol la Darii-Împărat și au șăzut la masă cu Darii-Împărat și l-au cunoscut un boier a lui, anume Candarcus* (32v–33r). *Candarcus, sluga lui Darii-Împărat*, *când au gonit pre Alexandru-Împărat până în malul apii Sânariului cu 200 de voinici* (33v).

BDD-A29169 © 2019 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 17:00:15 UTC)

Darii-Împărat când s-au rănit la oaste și l-au pus Alexandru-Împărat în carăta de aur și l-au dus la Persâda, cetate lui, bolnav (35r). *Alexandru-Împărat cându s-au bătut cu oamenii cei sălbaitici cei cu șasă mâni și cu șasă picioari* (47r), *Oamini câti cu un picior și câti cu o mână și cu un ochiu* (56v).

Imaginii fotografiate a manuscrisului îi urmează transpunerea interpretativă în română a textului chirilic (p. 174–225), cu indicarea, pe câmpul paginii, a filei manuscrisului

Volumul mai conține două liste cronologice ale lui Filip al II-lea al Macedoniei (p. 226–227) și ale lui Alexandru cel Mare (p. 228–229), precum și un *Glosar* (p. 230–233), cuprinzând, în mare parte, date despre antroponimele și toponimele textului, redate în manuscris, de cele mai multe ori, deformat.

Revenind la textul romanului popular, precizăm că ediția prezentată aici depășește simpla transliterare a manuscrisului, constituind o reală operă pentru istoria artei. Referindu-se la valoarea estetică a miniaturilor realizate de copistul ieșean, Alexandru Duțu menționa: „Negrule „a văzut" mai clar ca alții locurile străbătute de ilustrul cuceritor și ființele cu care s-a întîlnit. Nu copia lui este de excepție cu neglijențe surprinse de primii cititori, ci imaginile izvorîte din text. Pornind de la un prototip care începea cu nașterea lui Ducipal și de-abia apoi ajungea la nașterea lui Alexandru, un text cu variații față de cel tipărit în 1794, Negrule face o copie care este un pretext pentru miniaturile realizate. Mai mult, miniaturile par să se despartă de șirurile de cuvinte înșirate ca mărgelele, pentru a se desfășura pe cîte două pagini in-folio; pe spate, pentru a menaja miniatura, copistul nu transcrie text. Avem, astfel, în față scene splendid colorate, cu un desen sigur pe sine și delicat, întreaga compoziție vădind un rafinament artistic incontestabil". (Duțu 1984, p. 14). În încheiere, reputatul istoric afirmă: „multă vreme miniatura a fost considerată o artă minoră; ilustrațiile lui Negrule contribuie la înlăturarea acestei prejudecăți, arătîndu-ne cum acestea pot „să rîdă" într-o carte cu atît de largă difuzare, încît ne poate reda aspirația spre frumusețe a unor oameni și a unei culturi" (*Ibidem*: 33).

De o reală importanță pentru studiul istoriei limbii române pe un text de la sfârșitul secolului al XVIII-lea are limba manuscrisului. Întrucât studiul lingvistic al copiei realizate de Negrule nu s-a numărat printre obiectivele autoarelor, prezentăm în continuare cele mai relevante trăsături lingvistice, fiind, de regulă, și cele mai numeroase și apărând, uneori, în formă alternantă.

Fonetisme: *ca**d**elniță* (19r/24), *dasc**a**lul* (2v/28), *măcar* (68r/25); *împl**a**toșa* (60r/3), *în**a**untru* (16v/25), *s**a**rafimii* (71v/12); *prăve* (60r/18) – *pr**i**ve* (2v/24), *n**e**dejde* (28v/22); *răd**i**că* (20r/15), *răsăpești* (3v/1); *zăbăvi* (4r/8) – *zăb**o**vim* (59r/25), numai *f**o**los* (75v/8); *alt**i**le* (50r/13) – *alt**e**le* (50r/13); *oast**i*** (3v/2) – *oast**e*** (3v/23); ***î**ntră* (7r/15); ***u**mbletul* (4v/36) – ***î**mblare* (6r/22); *cur**â**nd* (29r/31) – *cur**u**nd* (28r/30); *c**â**ne* (19v/13) – *c**âi**nilor* (76v/9); *c**u**con* (2r/17); *por**o**nci* (2r/26); *av**e*** (37r/2); ***ie*** (vb. 31v/6), *tă**ie*** (37v/7); ***p**iperiul* (13v/30) – ***ch**iperiul* (28r/11), ***h**er* (2r/8), ***h**uiet* (28v/24); *lo**v**ască* (29v/19); *s**â**ngur* (27v/36), *mun**ț*** (64v/3), *zî* (73r/20) – *z**i**oa* (71v/26), *Dumnez**e**u* (2r/13); *căz**u*** (4v/18 – *căd**z**ură* (19v/23); *tu**l**bura* (75v/25); *iș**ă*** (vb. 46r/19) – *moș**i**e* (7r/14); *vete**j**âi* (2r/30) – *gri**j**ești* (13r/25); *greș**a**lă* (37r/10); ***g**ios* (37v/6) – ***j**os* (58r/20); *fe**l**iurile* (16v/2); *po**h**ti* (14r/10), *pra**h*** (16v/26) – *pra**v**ul* (37v/2); *do**ht**or* (3v/33).

BDD-A29169 © 2019 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 17:00:15 UTC)

Forme: *tătâ**ne**-său* (11r/1); *peşter**e*** (sg. 68v/16); *obraz**ă*** (45v/3); *copac**i**ul* (29v/2); *mân**u**le* (19r/16); *p**a**sării* (50r/12), *s**a**bii* (29r/17); *arc**e*** (55r/34); *hotar**ă**le* (58r/1), *pahar**ă*** (73v/28); *f**i**cior* ***al*** (6r/30), *cetate* ***a*** (24r/28), *popi* ***ai*** (19r/24), *slugi* ***ale*** (51r/10) – *iamurluc* ***a*** (19r/34), *cai* ***a*** (29r/12); *gol**i*** (adj. 45v/20); *car**e*** (19v/36) – *car**ele*** (13r/29); *fieşticarele* (70v/4), *cin**i**şi* „fiecare” (19r/20); *nim**i*** (2r/10), *nimic**ă*** (2r/14); *al doi**le*** (4v/27); *să auz**ă*** (31r/11), *crez* (3v/17) – *cre**d*** (6r/30), *po**c**i* (4v/4) – *po**t*** (3v/27); *acol**e*** (19v/9), *atocma* „asemănător cu” (37r/4), *au* „oare” (27v/24), *încai* „măcar” (64r/2), *îndestul* „destul” (64r/21), *orcându* „de fiecare dată când” (67r/14) *niciodinioară* „niciodată” (67v/30); *între* „în faţa” (31r/14), *pin* „prin” (31v/21), *pr**e*** (28v/20) – *p**e*** (2r/12) – *p**i*** (25r/21); *au* „sau” (19r/6) – *sau* (72v/8), căci „de ce?” (30r/33).

Cuvinte: *crunt* „însângerat” (40v/28), *culă* „*ladă cu bani*” (38v/1), *curund* „repede” (28v/30), *fariş* „cal frumos de rasă” (19r/37), *gârbi* „a năvăli prin surprindere” (55r/22), *ghiurghiuliu* „roşu-deschis” (51r/25), *goală* (despre sabie) „scoasă din teacă” (68r/24), *gomot* „ceartă” (67r/26), expr. *a fi harnic să…* „a fi în stare să…” (68r/10), *izvoară* „torent, şuvoi” (76v/4), *întuneric* „număr foarte mare” (72r/1), *învălitoari* „broboadă” (31v/22), *jăcui* „a jefui” (28v14), *jicniţă* „grânar, hambar” (76v/18), *lebovnic* „iubitor” (31r/31), *mâna* „a trimite” (32r/4), *plodi* (*a se* ~) „a se naşte” *prileji* (*a se* ~) „a se nimeri” (75v/30), *pripune* „a presupune” (31v/15), *războli* „a se îmbolnăvi” (24v/25), *saz* „instrument muzical oriental” (73v/12), *sămălui* (*a se* ~) „a se asemăna” (31v/15), *sâlă* „armată” (37r/7), *sfârşanie* „sfârşit” (51r/23), *sminti* „a tulbura” (68r/13), *soară* „soră” (19r/26), *somă* „sumă” (27v/12), *tâmpina* (*a se* ~) „a se întâlni” (73v/5), *tiriac* „antidot pentru otravă” (75v/34), *volnic* „liber” (31r/32).

O ultimă remarcă vizează felul în care scribul a transcris textul. Din neatenţie, textul manuscrisului apare, într-un caz, discontinuu. Fragmentul *Iar lui Filip îi păru bine de dânsul* (2v/35) este reluat abia peste câteva file: *şi-l chemă la masă şi-l pusă lângă dânsul* (7r/1). De asemenea, formele corupte, cum ar fi, de exemplu, *Hindie* pentru *Indie* (3r/2); cf. însă, o dată, *Indiii* (56r/3), *hindienii* pentru *indieni* (59r/23), *iorgan* pentru *organ* (73v13), *levant* pentru *elefant* (59r/4) şi nu puţinele greşeli de copiere, scăpări de litere sau repetări de cuvinte ca, de pildă: *cne* pentru *cine* (48r/13), *a întră* pentru *a întra* (4r/26), *ma* pentru *mana* (3r/6), *războale* pentru *războaiele* (29v/4), *sornici* pentru *ceasornici* (60v1), *pr* pentru *pre* (4r/12), *de galbeni de galbeni* pentru *de galbeni* (24v/18), *iarăşi iarăşi* pentru *iarăşi* (20r/1) etc. (vezi şi exemplele consemnate în textul transcris al ediţiei) probează faptul că iscusinţa deosebită a lui Năstase Negrule ca miniaturist depăşeşte oarecum calitatea sa de copist.

Ediţia merită neîndoios toată atenţia cercetătorilor pentru unele prelucrări ale copistului faţă de manuscrisele şi ediţiile anterioare, în special faţă de ediţia sibiană. Aşa cum am arătat mai sus, şi aspectul lingvistic poate să constituie obiectul unei cercetări minuţioase, în vederea surprinderii atât a stării limbii române literare aflată la confluenţa dintre forma sa veche şi cea modernă, cât şi, mai ales, a variantei moldoveneşti de la sfârşitul secolului al XVIII-lea.

BDD-A29169 © 2019 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 17:00:15 UTC)

În încheiere, amintim că a muncit la elaborarea acestei ediții un crup de specialiste de la Biblioteca Academiei Române, format din Gabriela Dumitrescu (coordonatoare), Carmen Albu și Claudia Nichita, care merită toată aprecierea pentru valorificarea moștenirii manuscrise românești, punând astfel în circuitul științific copia realizată, la 1790, de ieșeanul Năstase Negrule.

Referințe bibliografice:

1. DUȚU, Alexandru. Introducere la *Alexandria ilustrată de Năstase Negrule*. București: Editura Meridiane, 1984.

2. MIHAIL, Zamfira, ***Alexandria*** *copiată în Basarabia în prima jumătate a secolului al XIX-lea*. În: *Floarea darurilor*. In memoriam Ion Gheție. Volum îngrijit de Violeta Barbu și Alexandru Mareș. București: Fundația Națională pentru Știință și Artă, 2006, p. 157–176.

3. MORARU, Mihai, VELCULESCU, Cătălina. *Bibliografia analitică a cărţilor populare laice,* partea I, sub îngrijirea ştiinţifică a lui I. C. Chiţimia. Bucureşti: Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1976.

4. VELCULESCU, Cătălina, ZGRAON, Florentina. ***Alexandria*** *în manuscrise inedite*. În: „Revista de istorie și teorie literară", XXXVII, nr. 3–4, XXXVIII, nr. 1–3, 1989–1990, p. 315–330 (partea I).

5. VELCULESCU, Cătălina, ZGRAON, Florentina, ***Alexandria*** *în manuscrise românești inedite*. În: „Revista de istorie și teorie literară", XXXIX, 1991, nr. 3–4, p. 307–322 (partea a II-a).

6. VEREBCEANU, Galaction. ***Alexandria*** *chișinăuiană de la 1790: un vechi manuscris românesc*. Studiu lingvistic, facsimile și ediție de text de ~. Chișinău, 2016.

7. ZGRAON, Florentina. *Un manuscris pierdut și regăsit al* ***Alexandriei***. În: „Studii și cercetări lingvistice", LI, 2000, nr. 2, p. 507–518.

8. ZGRAON, Florentina. *Un manuscris „călător" al* ***Alexandriei***. În: „Limba română", L, 2001, nr. 1–2, p. 137–144.

9. ZGRAON, Florentina. *Cele mai vechi cărţi populare în literatura română. Coordonator, Alexandru Mareş. [Vol.] XI.* ***Alexandria****. Cea mai veche versiune păstrată*. Studiu introductiv, ediţie şi glosar de ~. Bucureşti: Fundaţia Naţională pentru Ştiinţă şi Artă, 2006.

10. ZGRAON, Florentina. *Tradiția manuscrisă a* ***Alexandriei***. *O redacție prescurtată sau mai multe?* În: *Floarea darurilor*. In memoriam Ion Gheție. Volum îngrijit de Violeta Barbu și Alexandru Mareș. București: Fundația Națională pentru Știință și Artă, p. 207–224.

BDD-A29169 © 2019 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 17:00:15 UTC)